

*Леонов М.А., здобувач доктора філософії,
Криворізький державний педагогічний університет*

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ

З розвитком та розповсюдженням Інтернету, появою обмежень для фізичної присутності працівників у зв'язку з пандемією та військовими подіями в Україні, актуалізується новий тип мобільності – цифрова мобільність, заснована на застосуванні ІКТ і така, що відкриває перед суб'єктом нові можливості та нові форми діяльності. Збільшення особистої мобільності, опосередкованої цифровими технологіями, призводить до зламу жорстких соціальних конструкцій, трансформації багатьох понять, помітних змін у способах життєдіяльності. В умовах становлення нового типу суспільної свідомості – мережної свідомості, іде процес творчої адаптації особистості до постійно оновлюваного й мінливого світу [Тулль, 2019]. Освітні інституції також реагують на виклики діджиталізації та пропонують освітні послуги, зорієнтовані на підвищення професійної мобільності майбутніх фахівців. Між тим, сучасний стан, якість і обсяг таких освітніх послуг не може вважатися достатнім, оскільки не відповідає попиту з боку здобувачів освіти та потенційних роботодавців.

У наукових публікаціях обговорюються різні шляхи розширення можливостей здобуття освіти з використанням цифрових технологій: дистанційний доступ до процесу навчання, можливість безперервної освіти протягом усього життя, можливість влитися в європейський освітній процес. Цифрова мобільність досліджується в межах професійної мобільності майбутніх фахівців (О. Горицька, Є. Іванченко, Л. Пілецька, Р. Пріма, Л. Фамілярська та ін.) та як самостійний феномен, що притаманний громадянину сучасного цифрового суспільства. Усі дослідники цієї проблеми однакові в тому, переорієнтація суспільства й професійних сфер на відкритість і мобільність зумовлює зміни в сучасній професійній діяльності фахівців, що значною мірою детермінується рівнем їх цифрової мобільності, формування якої має відбуватися в процесі професійної підготовки. Водночас, фіксується суперечність: між вимогами глобалізованого суспільства до здійснення професійної діяльності у відкритому інформаційному просторі та рівнем здатності й готовності фахівців до швидкої адаптації в розвивальному середовищі професійної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [Фамілярська, 2015].

Метою статті є огляд факторів впливу цифрових суспільних трансформацій на зміст цифрової мобільності фахівців та шляхи її формування у процесі професійної підготовки.

Цифрова трансформація, що охопила в останні десятиліття практично всі галузі та сфери діяльності людини, отримала назву цифрового перевороту, наслідком якого стала цифрова економіка, здатна надати високоякісну інфраструктуру ІКТ та мобілізувати можливості цих технологій на благо споживачів, бізнесу та держави. Процес діджиталізації викликає кардинальні зміни у всіх сферах суспільного життя та професійної діяльності людей: в економіці, політиці, науці, освіті, культурі, побутовій сфері. Інтернет сприяє включенню установ у світову економіку за рахунок розширення торгівлі, підвищує продуктивність капіталу та активізує конкуренцію на ринку, що, своєю чергою, сприяє впровадженню інновацій. Інтернет розширює можливості людини, створюючи робочі місця, збільшуючи людський капітал та пропонуючи додаткові вигоди для споживача. Для громадян відкриваються можливості оперативного доступу до державних послуг, Інтернет є платформою для вирішення проблем, пов'язаних із колективними діями [Доклад о мировом развитии, 2016].

Як показують результати досліджень Євростату, у 2021 р. чотири п'ятих (80%) населення ЄС у віці 16–74 років користувалися Інтернетом щодня, що на 26% вище, ніж десятиліттям раніше (54% у 2011 р.). Цифрова трансформація спричинила помітні зміни й у організації виробничого процесу. На додаток до «стаціонарної» зайнятості виникла і стала поширюватися телезайнятість, або віддалена робота з використанням ІКТ. Якщо у 2019 р. приблизно 1 з 20 (5,5%) зайнятих людей віком 20–64 роки в ЄС зазвичай працював на віддаленні, то внаслідок карантинних обмежень, спричинених пандемією COVID-19, у 2020 р. ця частка зросла більш ніж удвічі – збільшившись до 12,3%. І хоча річний темп змін уповільнився, у 2021 р. спостерігалось подальше неухильне збільшення частки людей, які зазвичай працюють вдома, оскільки вона досягла 13,5% [Eurostat regional yearbook, 2022].

Акцентуємо також на тому, що в багатьох країнах світу «електронна зайнятість» у промисловості та в сфері послуг уже домінує над «неелектронною». При цьому також виокремлюється дві форми такого роду зайнятості, зокрема: 1) надомна форма, за якої працівники постійно або частково виконують роботу вдома з використанням ІКТ і 2) мобільна форма, за якої працівники виконують трудові обов'язки частково або повністю поза межами основного місця роботи, використовуючи ІКТ для підтримки online-зв'язку з головним офісом [Туль, 2019]. Подібні форми зайнятості та організації праці надають низку переваг як працівникам, так і роботодавцям. Першим вони забезпечують економію часу та витрат на поїздки, зручність гнучкого графіка роботи, ширші можливості застосування своєї професії тощо, останнім – економію на накладних та інших витратах, гнучкіше та ефективніше використання персоналу тощо.

Нарешті завдяки інтернету модифікувалася система контрактації працівників. Створення веб-контенту, що інформує про стан ринку праці, наявні вакансії та запропоновані кандидатури на відкриті позиції, а також сервіси для розміщення та пошуку відповідної інформації в Інтернет розширило можливості пошуку, полегшило, прискорило, а нерідко і здешевило процес найму працівників. Зі свого боку, розширення сектора електронної зайнятості супроводжується змінами у професійно-кваліфікаційній структурі та формах зайнятості, характері праці та її організації, системі найму на роботу та ін. Нарешті, завдяки поширенню цифрових технологій, сформувався й дуже інтенсивний міграційний потік носіїв спеціальних знань у галузі зазначених технологій. Високій професійній мобільності цих фахівців сприяє універсальність набутої ними кваліфікації та досвіду, відсутність у них сильної прив'язки до певного середовища, в якому вони були отримані, що відрізняють їх від багатьох інших професій. Крім того, уряди розвинених країн проводять цілеспрямовану політику, що заохочує приїзд затребуваних категорій зарубіжних інженерів і вчених у сфері ІТ [Туль, 2019].

Головним індикатором розвитку цифрової мобільності фахівця є розуміння та сприйняття ним довгострокових переваг від використання цифрових технологій у професійній діяльності. Досягнення такого розуміння визначає запит на оволодіння цифровими технологіями та підвищення рівня цифрової грамотності. Цифрова грамотність – це набір знань та вмінь, які необхідні для безпечного та ефективного використання цифрових технологій та ресурсів Інтернету; це спільне завдання для суспільства та держави, вирішення якої є одним із ключів до благополучного майбутнього країни. Поняття цифрової грамотності є багатошаровим і включає такі складові:

- цифрове споживання: використання Інтернет-послуг для роботи та життя;
- цифрова компетентність: здатність людини впевнено, ефективно, критично та безпечно обирати та застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у різних сферах життєдіяльності (робота з контентом, комунікації, техносфера), а також готовність до такої діяльності;
- цифрова безпека: комплекс заходів, спрямованих на захист конфіденційності, цілісності та доступності інформації від вірусних атак та несанкціонованого втручання [Сіліна, 2019].

Вплив нових інформаційних технологій на державно-правову сферу життя суспільства зумовлює необхідність підготовки фахівців за новими напрямками. Наприклад, серед Топ-професій майбутнього виокремлюють:

– «мережевого юриста», який забезпечуватиме нормативно-правову взаємодію в мережі (у тому числі у віртуальних світах), розроблятиме системи правового захисту людини та власності в інтернеті (включаючи віртуальну власність);

– «модератора платформи спілкування з держорганами», який веде онлайн- та офлайн-діалог між громадськими активістами та державними службовцями, які відповідають за конкретні сфери (наприклад, освіта, проживання, будівництво, пенсійне забезпечення та ін.) для вироблення спільних рішень;

– «віртуальний адвокат» – це фахівець із віддаленого юридичного супроводу через мережу, у тому числі за нормами законодавства тієї країни, де має вестися справа (незалежно від країни, в якій практикує сам юрист) [100 професій майбутнього, 2022].

Об'єднує їх в єдину професійну галузь процесія цифрового юриста як правознавця-інженера, кібер-слідчого, медіа-адвоката й мережевого юриста.

Перспективність та інтерес до ІТ-сфери також підтверджується подальшим розвитком таких унікальних професій як: «консультант з безпеки особистого профілю» (здійснює аналіз представленості клієнта в мережі, працює з інформацією про клієнта); «персональний бренд-менеджер» (діагностує та керує іміджем клієнта з використанням соціальних мереж); «інфостиліст» (підбирає інформацію та стиль її викладу відповідно до запитів конкретного користувача); «розробник моделей Big Data» (проєктує системи збирання та обробки великих масивів даних, одержуваних через інтернет тощо); «ІТ-проповідник» (спілкується з кінцевими користувачами ІТ-продуктів, навчає людей використовувати нові програми та сервіси для скорочення цифрового розриву серед населення); «тренд-вотчер/форсайтер» (відслідковує появу нових тенденцій у різних галузях економіки, громадському житті, політиці та культурі, складає звіти про вплив нових тенденцій на клієнтські потреби); керівник цифрової трансформації, архітектор даних, спеціаліст з ІТ-та ШІ-етики, утилізатор цифрового сміття [100 професій майбутнього, 2022].

У цих умовах, актуалізується проблема цифрової мобільності як складника професійної мобільності фахівців. Цифрова мобільність дозволяє споживачам взаємодіяти з джерелами інформації, знань, створювати контент, і розважатися, і робити свій внесок у розвиток цифрового суспільства – у будь-якому місці й у будь-який час. У зарубіжних дослідженнях, цифрова мобільність — це цифровізація та інтеграція управління мобільністю й роботою систем задля досягнення стратегічних цілей, а також оптимізована мережа, побудована для більш плавної, швидкої та стійкої передачі інформації [Castells, 2010].

Зміст цифрової мобільності охоплює такі компоненти:

– особистісно-мотиваційний компонент включає потреби в формуванні значущих особистісно професійних якостей: самостійність, активність, наполегливість,

дисциплінованість, та наявність мотивації до здобуття професії та самореалізації в ній через постійне самовдосконалення в сфері ІТ;

- організаційно-методичний компонент визначає здатність організувати власну діяльність як навчальну, так і професійну, обирати методи та способи виконання навчальних та професійних завдань із використанням цифрових технологій;

- когнітивно-інтегративний компонент є сукупністю знань із соціокультурних, загальнопрофесійних та фахових сфер, здатність до їх інтеграції з використанням цифрових технологій задля освоєння нових технологій та просування в професійній сфері;

- діяльнісно-технологічний компонент, що включає здатність до практичного освоєння нових технологій на основі інтегрованої системи знань, сформованих професійно значущих особистісних якостей, володіння методами пізнавальної діяльності;

- оцінно-результативний компонент визначає здатність оцінювати ефективність та якість виконання навчальних та професійних завдань, нести відповідальність за результат виконання завдання [Фамілярська, 2015].

Отже, цифрова трансформація сучасного суспільства посилює процеси включення національних ринків робочої сили у єдиний глобальний ринок праці. Одночасна інтенсифікація міжнародної міграції працівників та закордонного сорсингу послуг свідчить про підвищення глобальної мобільності як робочої сили, так і робочих місць, форм зайнятості. Зростаюча роль цих процесів потребує проведення як на національному, так і міжнародному рівні комплексу заходів, покликаних нейтралізувати негативні наслідки цифровізації економіки та забезпечити максимальну вигоду від неї усім учасникам, що виводить на розуміння необхідності у формуванні цифрової мобільності фахівців. *Перспективами подальших досліджень* у цій площині слід вважати розроблення методики формування цифрової мобільності фахівців у ЗВО.

Список використаних джерел:

1. Туль, С.І. (2019). Нові форми праці в умовах діджиталізації економіки та світового ринку праці. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 23 (2), 100-105.

2. Фамілярська, Л.Л. (2015). Інформаційно-комунікаційна мобільність як педагогічна категорія. Андрагогічний вісник: науковий електронний журнал, 6, 202-208.

3. Доклад о мировом развитии – 2016 «Цифровые дивиденды». Восстановлено с <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23347/210671RuSum.pdf?sequence=16&isAllowed=y>

4. Eurostat regional yearbook – 2022 edition. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/15242104/KS-NA-22%E2%80%91EN-N.pdf/ffb89e8c-a7c9-517e-101f-13462ba1cf65?t=1667398021883>

5. Сіліна, І. (2019). Модернізація вітчизняної освіти в контексті діджиталізації. Інженерний інститут Запорізького національного університету. Вип.: Освіта як чинник формування креативних компетентностей в умовах цифрового суспільства, 160-162. DOI: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2019.189253>

6. 100 професій майбутнього. (2022). Відновлено з <https://osvitanova.com.ua/posts/5067-100-profesii-maibutnoho>

7. Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society. The Information Age. Economy, Society and Culture*. Oxford: The Wiley–Blackwell.